

Dagens frågor

Permanent massarbetslöshet?

Vi har det senaste halvåret fått uppleva en arbetslöshet, vartill maken inte setts på decennier. Än värre lär det bli i vinter. Nyligen ställde Industriförbundets direktör, Axel Iveroth, en prognos som sannerligen är alarmerande. Han bedömde att under de närmaste tre åren skulle inte mindre än ca 100 000 människor ytterligare komma att mista sina arbeten om regeringen inte mycket snabbt sätter in en politik, som kraftigt stimulerar produktionen. Orsaken till den befärade våldsamma skärpingen och förlängningen av sysselsättningskrisen ansåg han ligga i de stegrade lönekostnaderna och i den externa, för oss ogynnsamma konkurrensutvecklingen.

Hr Iveroth brukar inte taga till överord. Hade regeringen lyssnat till hans tidigare varningar i år hade kanske många människor sluppit den oro och tröstlöshet, som det medför att gå att »stämpla» eller att omskola sig för nya uppgifter, ovisst när och var.

Det finns anledning att särskilt stanna inför den outhärdligt tunga belastning, som de ständigt ökande lönekostnaderna och sociala avgifterna utgör för företagen. LO har drivit en politik som har straffat sig själv. Trots alla kalla siffror och alla varningar, som från arbetsgivarsidan presenterades i årets avtalsrörelse, fasthöll LO vid krav, som måste leda till drastiska strukturrationaliseringar inom företagen i syfte att ersätta människor med maskiner eller att helt enkelt lägga ner verksamheter som går med förlust. När sedan regeringen gav de kommunalanställda de löneförhöjningar, som nu så hårt pressar kommunernas ekonomi, gjorde man den offentliga sektorn till riktninggivare i lönepolitiken i stället för produktionsresultat och lönsamhet. LO kunde driva igenom det mesta av sina krav.

Såuillvida har LO lyckats i sin politik, att industriarbetarna under de senaste åren mycket riktigt fått en standardhöjning över inflation och skatt medan tjänstemännen stått stilla eller tryckts ned. Men till vilket pris? Hr

Geijer, som nu drager sig tillbaka till den behagliga ledningen för AB Statsföretag, brukade motivera LO:s överbudspolitik med att den tvingade låglöne företag och olönsamma branscher att slå igen. Arbetsmarknadsstyrelsen sysslar som bäst med den ur humanitär synpunkt nästan olösliga uppgiften att läka de sår, som hr Geijer har öppnat. Ty han fick som han ville, och 10 000-tals människor, som långt hellre hade stannat i det vanda jobbet – låt vara med lägre lön än höglöne-grupperna i LO – har fått gripa till vandringsstaven.

Hur det blir med regeringens självbesinning och självprövning inför resultaten av dess politik får vi väl se. Men också LO har anledning stanna upp och tänka efter: var detta egentligen meningen? Och om det nu har gått så illa, och troligen blir än värre för de människor, vars intressen LO-ledningen åtagit sig att förvalta, vilka har egentligen ansvaret för det?

Paragraf giljotin

Mycket händer och har hänt inom svensk lagstiftning under de senaste åren. Stora lagverk som fastighetsbildningslagen, jordabalken och förvaltningslagen för att bara nämna några stycken – alla ytterst betydelsefulla för den enskilde – har antagits av riksdagen och motiven fyller ofta flera band. Ingen människa utanför fackmännens krets har under rättats härom av våra eljest så påpassliga massmedia, och i riksdagen har inte ett knyst försports när de passerade där.

På ett annat område framlade regeringen i somras ett nytt betydelsefullt förslag, nämligen proposition angående ändringar i expropriationslagen. Expropriation är också ett för medborgarna viktigt institut: genom tvångsförvärv kan inte bara fastighetsägare utan också hyresgäster och arrendatorer förlora sin rätt till egendom. Då ett av vår nuvarande regerings huvudsträvanden är att befria medborgarna från deras rättigheter kunde man ha

väntat att åtminstone den här gången observansen hos den borgerliga oppositionen skulle kvickna till. Det gjorde den också, och anmärkningar har riktats mot att förslaget ger kommunerna ökade möjligheter att förvärva mark för tätbebyggelse och att därför en ökad mark-socialisering kan väntas. Anmärkningen är i och för sig riktig men har inte väckt något särskilt genljud. Alldeles bortsett från att många tycker att det kan vara lika så gott att stat och kommun tar för sig exploateringsmarken och därigenom hindrar markjobberiet, så har man nog i allmänhet fullt klart för sig att redan de nu gällande expropriationsbestämmelserna ger regeringsmakten ett så vidsträckt svängrum när det gäller att bestämma vad som skall få exproprieras att en utvidgning inte betyder så mycket. Visst finns det för ett stort antal lagrum som anger i vilka fall expropriationstillstånd får ges av K. M.:t. Men tolkningen ankommer endast på regeringen och juridiken har inte mycket att säga till om. »Kungl. Maj:t gör i alla fall vad Kungl. Maj:t vill», konstaterade belåtet en gammal föredragande i expropriationsmål, när en ung jurist försökte övertyga honom om att ett tilltänkt expropriationsbeslut var alldeles åtkögligen.

Men det här förslaget innehåller en annan märklig lagändring av betydligt större vikt än den förut nämnda. Det gäller expropriationsersättningen. Nu skall den fastställas av domstol i regel enligt det ortspris eller avkastningsvärde fastigheten ägde samma dag som domen faller. I syfte att indraga så oförtjänt markvärdestegring skall enligt propositionen värdet av exploateringsmark sättas till det värde, som rådde 10 år före det ansökan gjorts om expropriation. Endast om den stackars ägaren kan visa att det förmodligen betydligt högre dagsvärdet uppkommit av annat skäl än förväntningar på exploatering skall 10-årsvärdet höjas. Man kan tycka att denna originella metod att bestämma fastighetsvärden skulle givit oppositionen mål i munnen – men nej.

I propositionen talas inte om var man fått uppslaget till idén att ersätta exproprierade fastigheter efter ett historiskt värde. Här kan nämnas att uppfinningen icke härrör från justitiedepartementets laboratorier. Den gjordes av de Gaulle i ett av hans mindre inspirerade ögonblick och förebilden återfinns i den franska expropriationslagen av år 1958 under artikel 21. Bestämmelsen har väckt mycken munterhet bland franska jurister och givits öknamnet »paragraphe Guillotine». Värderingsregeln gick nämligen inte att tillämpa och modifikationer infördes också kort tid efter antagandet.

Det misslyckade franska receptet erbjödes nu den svenska riksdagen, som förmodligen tackar ja därtill. Men när den svenska motsvarigheten till paragraphe guillotine skall tillämpas lär det gå som i Frankrike – ingen förnuftig domare kan döma efter den paragrafen redan av det enkla förhållandet att möjlighet saknas att utröna vad en fastighet var värd för ett decennium sedan.

Men regeringen vet nog råd. Redan ryktas att i våra domstolar inte längre jurister skall skipa rätt utan att enligt någon sorts företagsdemokratisk princip folkdomstolar efter östtysk förebild skall inrättas i vårt land. Med en sådan ny organisation bör helt säkert paragraphe guillotine kunna bringas i funktion – inte bara på expropriationsrättens område.

Saneringsutredningen

Saneringsutredningen har överlämnat sitt betänkande till inrikesminister Eric Holmqvist. Utredningens förslag skall nu remissbehandlas. Utredningen säger bl. a. att ett mål måste vara att alla lägenheter som har väsentliga brister skall moderniseras eller ersättas under 70-talet. Kommunerna får ett stort ansvar. De skall upprätta bostadssaneringsprogram och leda arbetet administrativt. Kommunerna bör också genom en effektiv bostadsinspektion påverka fastighetsägare som ej själv tar initiativ till sanering. För att hålla kostnaderna nere vid

totalsanering föreslås särskilda lånevillkor. Ombyggnadsverksamheten skall också stimuleras genom ändringar i lånebestämmelserna. Kommunerna föreslås också få lån för att förvärva fastigheter. Utredningen föreslår beträffande förköpslagen att inga begränsningar skall gälla i kommunernas rätt att förvärva fastigheter i saneringsområdet.

Allt detta och övriga beskrivningar som återfinns i utredningens pressmeddelande låter ju gott och väl, men om man lyfter något på förlåten så finner man att saneringsutredningens förslag syftar till en hård kommunal styrning och en väsentligt utökad kommunalisering av bostäder.

I landets tätorter fanns 1965 sammanlagt omkring 1/2 miljon otillräckligt utrustade bostäder, varav 280 000 var omoderna och saknade något av vatten, avlopp, centralvärme eller eget wc. Omkring 1/3 av dessa 280 000 omoderna bostäder fanns 1965 i Stockholm, Göteborg och Malmö. Huvudparten 80-90 % av detta fastighetsbestånd ägs av enskilda fastighetsägare.

Det konstaterade saneringsbehovet kan närmast sägas vara ett resultat av brister i statmakternas och kommunernas tidigare handlande. Genom hyresreglering, eftersatt planarbete, byggnadsförbud, byggnadsreglering, kreditkvotering m m har upprustning och förnyelse av bostadsbeståndet hållits nere till förmån för bebyggelse på råmark.

Det naturliga borde ha varit att utredningen sökt lösa dessa problem och finna former för den i saneringssammanhang nödvändiga samverkan mellan kommun och marknadsparter. Så har inte skett utan utredningen har valt att söka lösa saneringsproblemen genom olika slag av tvångsåtgärder. De mest påtagliga tvångsmedlen finns i förslaget om bostadsinspektion och saneringslag. Kommunen kommer med hjälp av bostadsinspektion och saneringslag vid vite kunna förelägga att fastighetsägaren upprustar berörd fastighet. I detta föreläggande kommer också tidpunkten

när åtgärderna skall vara utförda att preciseras. Storleksordningen av vitet kommer att vara upp till 200 000 kronor. Föreläggandet avses att knytas till fastigheten och belasta den oberoende av ägare. Möjlighet att överklaga kommer att kunna ske enbart vid utdömande av vite. Vidare skall den prövning som nu förekommer vid judiciell domstol överföras till administrativa domstolar.

För att möjliggöra kommunalisering av fastigheterna föreslår utredningen att den statliga marklånefonden tillförs 100, 150 respektive 200 miljoner kronor per år från och med budgetåret 1972/73. Utredningen utgår från att 60 % av innerstädernas fastighetsbestånd skall förvärfas av kommunerna.

Utredningen föreslår även att kommunernas förköpsmöjligheter skall utvidgas så att förköpslagen skall kunna tillämpas även för såväl tomträttsfastigheter som för fastigheter mindre än 3 000 m² och med ett taxeringsvärde understigande 200 000 kronor.

Utgångspunkten för alla förslag har varit att kommunen skall behärska och styra saneringsprocessen i detalj. Utredningen förutsätter därför att ett helkommunalt eller halvkommunalt bolag bildas med uppgift att förvärva saneringsfastigheter. Av utredningens beskrivning av de olika företagsformerna framgår emellertid att den tycks föredra det helkommunala bolaget.

De bestående resultat som utredningens förslag skulle kunna medföra är att inget alls händer i saneringssammanhang, eftersom utredningen baserar sin filosofi på betydande ekonomiska och administrativa insatser från stat och kommun. Mot bakgrund av rådande skattetryck och andra samhällsåtaganden med sannolikt högre prioritet finns stor risk att saneringsverksamheten inte alls blir föremål för åtgärder.

En reservation till utredningen framförs av herrar Breitholtz och Källenius. Deras förslag innebär i sammanfattning att marknadsmässiga bruksvärdehyror måste läggas till grund för

saneringsverksamheten, att kommunal saneringsplanering skall genomföras med huvudsyfte att främja samverkan med och mellan saneringsintressenter, att hindrande byggnads- och rivningsförbud skall avvecklas, att bygglagstiftningen skall ändras så att samverkan vid totalsanering underlättas samt att statliga ombyggnadslån införes samtidigt som långivningen i betydligt större omfattning inriktas på saneringsverksamheten. Vad här sägs är inte bara förnuftigt utan också på sikt möjligt att genomföra.

Den med rätta vördnadsvärde

Att folk är olika erkänns som en nykter sanning i hela världen utom i Sverige. För en svensk känns det alltså överraskande att en person kan benämnas som rubriken lyder här ovan. Än mer märklig förefaller saken då den så tilltalade visar sig vara statsminister Olof Palme. Vördnadsvärd är inte det epitiet som man brukar tillägga honom. Med en viss lättnad konstaterar man, att det land där han omtalas på ett sådant odemokratiskt sätt inte är Sverige utan Zambia.

Hr Palme har nämligen, som tidningarna berättat, av sin plikt känsla tvungits att besöka Zambia för att där utdela svenska skattemedel under benämningen u-landshjälp. Där uppfattades denna sannolikt som hans egen gåva ur en välfylld skattkammare. Han mottogs med stor glädje, och framför honom och president Kaunda dansades redan på flygplatsen en dans, som svenska folket sett både i tidningar och i TV. Om detta var en nationaldans, och inte ett för tillfället inför hr Palme uppfunnet uttryck för vördnad, finns intet att invända. Nationaldanser kan vara olika, och fastän gamla inte helt förkastliga. Salig Chrustjov fördes på sin tid av hr Erlander upp på Skansen där han dansade slängpolska och höll hr Torsten Nilsson i handen, veterligen den ende som gjort detta i ett utrikespolitiskt sammanhang. Varför hade Sveriges statsminister inte samma sinnesnär-

varo som hr Chrustjov och deltog i leken?

I stället höll han tal. »Sverige och Zambia har mycket gemensamt, inrikespolitiskt och internationellt», sade han. Riktigt korrekt var väl ej detta, men stundens högtidlighet grep talaren. Det förhöll sig så, att Zambias president omedelbart före det svenska besöket låtit häkta ett 80-tal personer, de sista resterna av en hårt undertryckt opposition, för att de ej skulle störa den höge gästen, sannolikt i hans visioner. Så långt kan hr Palmes inrikespolitik ännu ej gå i Sverige. Vad beträffar det internationella befinner vi oss måhända närmare Zambia. Hr Palme ställde sig nämligen och såg ut över gränsen mot Rhodesia och förklarade att han nu befann sig vid yttersta gränsen för det anständiga. På andra sidan Zambesifloden började alltså något annat. Den med rätta Vördnadsvärde förklarade också i ett tal, att Sverige ytterligare skall stödja afrikanska befrielse- rörelser. Han sade att detta skulle ske »i av Portugal ockuperade områden» – en märklig historieskrivning. Man får vara tacksam att han ej förklarade Portugal krig.

Den engelska tidningen Daily Telegraph kommenterade hans uppträdande så att av hr Palme kan man numera vänta vilka dumheter som helst. Det är hårt att behöva höra sådant om en svensk statsminister. Tidningen hade inte beaktat, att hans yttrande fälldes långt borta från Sverige, alltså riskfritt. Hr Palme skulle aldrig ställa sig på tysk mark och se ut mot Tjeckoslovakien, besatt av ryska divisioner och nedtryckt av en kommunistisk diktatur, och säga detsamma. Denna fina och kloka nyans i statsministerns uppträdande bör de svenska beskickningarna utomlands få i uppdrag att klarlägga. Värst blir det för vår minister i Pretoria.

Men det finns en annan sida av hr Palmes resa som inte saknar sin betydelse. Den berör något i förstone så ointressant som det svenska folkets reaktioner. U-landshjälpen, som Sverige ger, är nödvändig och riktig.

Därom borde det inte få råda något tvivel. Den har hittills inte varit, men den kan bli betungande. Den är förvisso inte populär bland svenskar i gemen, och inte lär den bli det mera under dyrtid och arbetslöshet. Men om den dirigeras till i verklig mening humanitära ändamål och särskilt till utbildning som kan leda till självhjälp, då kommer den alltid att bäras, kanske med glädje. Om hjälpen däremot utnyttjas för att motivera rekreationsresor för politiker, i regringsställning eller inte, och till att skaffa dem plattformar för uttalanden som de hoppas skall stärka deras inrikespolitiskt svaga ställning, och om den dessutom plottras bort på föremål för vilka den aldrig varit avsedd, då kan reaktionen mot u-landshjälpen bli allvarlig. Att använda hjälpen för egna politiska syften är inte bara att nå fram till det anständigas gräns. Det är att överskrida den.

Ljuset i universum

Den arkitekt, som konstruerade Stockholms Universitets stora nybyggnad i Frescati, lär likt så många andra moderna arkitekter ha behärskats av en vision. Hans kollega som ritade Skärholmen hade tjusats av tanken att ge södra infarten till Stockholm en skimrande kedja av torn, som skulle lysa upp horisonten. Att dessa torn för de boende blev ett slags människostall tycks ha bekymrat honom mindre.

Frescatis upphovsman var också fångad av ljusets spel mot himlavalvet. Han ville symbolisera hur vetenskapens ljus strålar ut mot universum. Till den ändan beklädde han fasaderna med ett dyrbart och till hållbarheten oprövat glasmaterial. Effekten är inte riktigt den avsedda; universum speglar sig inte med märkbart välbehag i de grådaskiga väggarna. Sådant är emellertid svårt att veta vid ritbordet.

När det gällde den interna konstruktionen måtte emellertid byggnadsstyrelsens experter på rationell och effektiv förvaltningsbyggnad

ha fått sista ordet. Universitetskomplexet är konstruerat som en undervisningsfabrik, där lärare och studenter försvinner i ett hav av korridorer, som genom de nedanför innetaken liggande rörledningarna mest liknar ubåtspassager eller kanske snarare fångelser.

Summan av verket är att lärarna fått det hyggligt och därtill den fördelen att de högt uppe i sina avskilda elffenbenstorn – segregationen lärare-studenter är strikt genomförd – kan hålla bättre kontakt mellan olika vetenskaper än förr. Och det är åtminstone en vinning av ett i övrigt så till den grad på själlös effektivitet inriktat bygge. Med studentkontakten lär det bli sämre.

Men de stackars studenterna – de som står på verkstadsgolvet – de har i de lägre våningarna försatts i ett nutida inferno av kärlekslös miljö. Det finns inte tillräckliga utrymmen för dem under raster och håltimmar. Så länge vädret är hyggligt kan de ju vara ute eller besöka den till utrymmet helt otillräckliga restaurant Lantis – mest liknande matsalen i en trängkåp på 1930-talet – där den enda timliga näringen står att få. Men när vinterkyllan kommer väntar dem en mardröm ur Kafkas värld: hängande, hukande, lutande mot väggar och dörrar i oändliga korridorer, inhöljda i tobaksrök och vadande i cigarettstumpar skall de i 10 000 tal – hjälpa till att lysa upp universum. Den samlade ljusstyrkan lär inte bli stark.

Det är en grov försummelse från de ansvariga myndigheternas sida att inte samtidigt ha byggt de fritidslokaler av många slag, som ett så stort byggnadskomplex oundgängligen måste ha för att vara människovärdigt som arbetsplats. Nu kommer minst en studentgeneration (räknad till 5 studieår) att få kämpa med de stora svårigheter i studierna, som följer med vantrivsel och främlingskänsla i arbetsmiljön. Hade det inte varit bättre att vänta med den i och för sig generösa och välmenande satsningen till dess att man planerat färdigt en human miljö för studenterna?

KONJUNKTUREN SVÄNGER!

Quib!

Stjärntydaren